

De Protestantse Kerken⁽¹⁾

Patricia Van den Eeckhout

1. Bibliografie

- BLOMMAERT (L.), WILLEMS (W.O.R.). *Theologia & Historia, Analecta III 1986-2007*. Brussel, 2007.
- BOUDIN (H.R.). *Bibliografie van het Belgisch Protestantisme – Bibliographie du protestantisme belge (1781-1996)*. Brussel, 1999.
- BOUDIN (H.R.). *Belgische protestantse biografieën – BPB – Biographies protestantes belges*. Brussel, 1987.
- Bibliografie. - Referenties. - Index. - losbladige fiches; serie 1-15 (7 fardes).
- BOUDIN (H.R.), WILLEMS (W.), BLOMMAERT (L.). Protestants in Belgium today: “Who is who”. Farde 13 in de reeks *Belgische protestantse biografieën – BPB – Biographies protestantes belges*. Brussel, 2005.
- BRAEKMAN (E.-M.). *Histoire du protestantisme en Belgique au XIXe siècle. 1e partie: 1795-1865*. Flavion-Florennes, 1988.
- BRAEKMAN (E.-M.). 150 jaar protestants leven in België, in *Bulletin. Vereniging voor de Geschiedenis van het Belgisch Protestantisme*, 1981, p. 3-20.
- BRAEKMAN (E.-M.). La vie protestante en Belgique (1800-1865), in *Bronnen voor de religieuze geschiedenis van België, op. cit.*, p. 134-161.
- DANDROY (M.). *Le protestantisme. Mémoire et perspectives*. Brussel, 2005.
- DHOOGHE (J.). Le protestantisme en Belgique, in *La Belgique et ses dieux, op. cit.*, p. 311-332.
- EBERSON (A.). *Protestanten aan de Zandpoortvest te Mechelen - Zuid. Een historie*. Mechelen, 2003.
- Encyclopedie van het Christendom. Protestants deel*. Amsterdam-Brussel, 1955.
- Afgestemd op Nederland en België.
- LIAGRE (G.). Aanwezigheid en ontwikkeling van het Nederlandstalige protestantisme. Situatie in enige Vlaams-Brabantse steden (1800-1850), in *Eigen schoon en de Brabander*, 2003, p. 305-344.
- LIAGRE (G.). *Anders geloven. Geschiedenis van het Nederlandstalige protestantisme te Brussel en zijn organisaties*. Brussel, 2004.
- LUTJEHARMS (W.). Het Belgisch protestantisme in de negentiende eeuw, in *Bulletin. Vereniging voor de Geschiedenis van het Belgisch Protestantisme*, 1955, p. 253-264.
- MEYHOFFER (J.). Le protestantisme belge de 1815 à 1830, in *Ibid.*, 1955, p. 152-174.

(1) Tekst geactualiseerd door W. Willems en L. Blommaert (1999-2008).

De protestanten in België, in *Belgia* 2000, 1984, nr. 5.

Les protestants en Belgique, in *CH CRISP*, 1994, nrs. 1430-1431.

VAN DROOGENBROEK (E.). *De Reformatie in de Oudenaardse en de Vlaamse Ardennen*. Antwerpen 2004-2007.

2. De instellingen

De inlijving bij Frankrijk en de “Loi des articles organiques des cultes protestants” hadden tot gevolg dat de bestaande Belgische protestantse gemeenten werden opgenomen in het verband van de Hervormde Gemeenten van het Franse keizerrijk. Tijdens de “Hollandse” periode werden de Belgische Gemeenten verenigd in de kerkprovincie Limburg, opgenomen in het verband van de Nederlandse Hervormde Kerk.

In 1839 verenigden de afgevaardigden van zestien gemeenten zich in de *Bond der Protestantse Evangelische Kerken van België / Union des Eglises Protestantes Evangéliques de Belgique*. De statuten beperkten het lidmaatschap tot de lokale kerken die door de staat werden erkend en bijgevolg gesubsidieerd. De synode van de Bond van Protestantse Evangelische Kerken werd door de Belgische overheid erkend als de enige vertegenwoordiger van de protestantse kerken in België. In 1844 werd door de leden van de Bond van Protestantse Evangelische Kerken een *Synodaal Evangelisatiecomité / Comité Synodal d'Évangélisation* opgericht dat geïsoleerde protestanten wilde bereiken. Verschillende evangelisatieposten en lokale kerken kwamen door de activiteiten van dit comité tot stand.

In 1957 kreeg de Bond van Protestantse Evangelische Kerken een hechtere structuur. Hij definieerde zich niet langer als een louter federatief verband tussen door de overheid erkende lokale kerken. Hierbij aansluitend werd de naam gewijzigd in *Protestantse Evangelische Kerk van België / Eglise Evangélique Protestante de Belgique*. Voortaan konden ook niet-erkende lokale kerken ervan deel uitmaken.

In 1958 traden de gemeenten van een andere protestantse denominatie toe tot de Protestantse Evangelische Kerk. Het gaat om de *Stads- en Landsevangelisatie Vereniging Silo*, genoemd naar de eerste evangelisatiepost die in 1883 in Laken door een Nederlandse predikant was gesticht.

In 1969 fuseerde de Protestantse Evangelische Kerk met de Methodistische Kerk. Deze laatste was ontstaan uit de activiteiten die Amerikaanse en Engelse methodisten na de Eerste Wereldoorlog op het vlak van de hulpverlening en de evangelisatie aan de dag legden. In 1922 nam deze evangelisatiewerking de naam aan van *Methodist Mission*. In 1930 werden de gemeenten van deze zending erkend als de *Belgische Jaarlijkse Conferentie van de Methodist Episcopal Church South / Conférence Annuelle Belge de la Methodist Episcopal Church South*. De fusie tussen de grote Amerikaanse methodistische kerken in 1939 leidde tot de oprichting van de *Methodist Church* waarvan de Belgische Jaarlijkse Conferentie een onderdeel vormde. Nieuwe besprekingen, deze maal met de United Evangelical Brethern, resulteerden in 1968 in de oprichting van de United Methodist Church. Door de fusie van de Belgische Jaarlijkse Conferentie van de Verenigde Methodistische Kerk en de Protestantse Evangelische Kerk werd in 1969 de *Protestantse Kerk van België / Eglise Protestante de Belgique* opgericht.

In 1978 ging deze kerk op haar beurt fusioneren met twee andere denominaties, namelijk de Hervormde Kerk van België en de Classis België van de Gereformeerde Kerken. We halen hier kort enkele feiten uit de geschiedenis van beide kerken aan.

De oorsprong van de Hervormde Kerk van België ligt in het *Belgisch Evangelistisch Genootschap / Société Evangélique Belge* dat met de steun van de British and Foreign Bible Society in 1837 werd gesticht. In tegenstelling tot de toen bestaande kerk, namelijk de Bond van Protestantse Evangelische Kerken, was deze vereniging door een sterke missioneringsgeest bezielde. Zij zette zich in voor de evangelisatie en de bijbelverspreiding. In 1849 vormde de vereniging zich om tot een kerk: de *Belgische Christelijke Zendingskerk / Eglise Chrétienne Missionnaire de Belgique*. Deze kerk wenste volledig onafhankelijk te blijven van de staat en weigerde bijgevolg alle subsidies. In 1970 wijzigde deze kerk haar naam in *Hervormde Kerk van België / Eglise Réformée de Belgique*. In 1923 richtten de Zendingskerk en de Bond van Protestantse Evangelische Kerken een *Federatie van Protestantse Kerken van België / Fédération des Eglises Protestantes de Belgique* op waarbij nog andere denominaties aansloten. We benadrukken dat het om een federatief verband en niet om een fusie ging.

De afscheidingsbeweging die zich op het einde van de 19e eeuw in de Nederlandse Hervormde Kerk manifesteerde en die leidde tot de oprichting van de Gereformeerde Kerken in Nederland, had ook zijn repercussies in België. In 1894 scheurde zich een groep af uit een Brusselse gemeente. Later volgden nog andere kernen. De *Gereformeerde Kerken in België* werden in de Gereformeerde Kerken in Nederland geïntegreerd. Zij maakten deel uit van de zogenaamde Classis Dordrecht. In 1951 gingen de betrokken gemeenten de *Kring België der Gereformeerde Kerken* vormen. In de daaropvolgende jaren groeide de samenwerking met de andere Belgische protestantse kerken. Mede in dit kader werd besloten tot het aanvaarden van overheidssubsidies. Om de toenadering tot de andere Belgische protestantse kerken te vergemakkelijken, werd hen in 1974 een grotere autonomie (ten opzichte van Nederland) gegeven. Zij werden erkend als de zelfstandige *Classis België / Arrondissement de Belgique*.

In 1978 kwam ten slotte de fusie tot stand tussen de Classis België van de Gereformeerde Kerken, de Protestantse Kerk van België en de Hervormde Kerk van België. Zij gingen de *Verenigde Protestantse Kerk / Eglise Protestante Unie de Belgique* vormen.

Naast de hier beschreven fusies waren er in het verleden ook al andere tastbare bewijzen van toenadering tussen de verschillende protestantse kerken in België. Zo werd in 1946 door verschillende kerken een *Belgisch Bijbelgenootschap* opgericht dat zich inlaat met bijbeluitgave en bijbelverspreiding. In 1950 werd door de Bond van Protestantse Evangelische Kerken en de Methodistische Kerk, later gevolgd door de Zendingskerk en de Gereformeerde Kerken de *Universitaire Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid* gecreëerd. Deze werd in 1963 door de staat erkend als instelling van hoger onderwijs. De samenwerking werd daarnaast ook bevorderd door het feit dat de toepassing van het schoolpact (1959) de organisatie van de protestantse godsdienstlessen in het officieel onderwijs nodig maakte.

Naast deze gefusioneerde kerken die nu alle door de Belgische staat worden erkend, treft men in België ook vrije of niet-erkende kerken aan.

In 1854 deden de *Vergaderingen van Broeders / Assemblées des Frères* of de zogenaamde Darbysten in België hun intrede. In 1889 werd in België de eerste post van het *Leger des Heils / Armée de Salut* opgericht. De Baptisten werden in de jaren 1890 geïntroduceerd. In 1922 kwam de *Bond van Belgische Evangelische Baptistische Kerken / Union des Eglises Evangéliques Baptistes de Belgique* tot stand. In 1919 werd de *Belgische Evangelische Zending / Mission Evangélique Belge* gesticht. Het was een uitloper van het evangelisatiewerk dat in Engeland tijdens de Eerste Wereldoorlog onder Belgische soldaten werd verricht. Wanneer een evangelisatiepost tot een zelfstandige parochie uitgroeit, sluit hij doorgaans aan bij de *Vrije Evangelische Gemeenten / Eglises Evangéliques Libres* die in 1962 werden opgericht. Van de *Pinksterbeweging* vindt men in Vlaanderen reeds sporen voor de Eerste Wereldoorlog. Een eerste poging tot groepering greep plaats in 1954 toen de *Fédération des Eglises Pentecôtistes Evangéliques de Belgique* werd gesticht. Na communautaire problemen bleven enkel de Franstalige gemeenten over die zich de naam *Assemblées de Dieu* gaven. In Vlaanderen kwam in 1973 de *Broederschap van Vlaamse Pinkstergemeenten* tot stand. Daarnaast bestaat sinds 1979 de *Belgische Christelijke Pinksterbeweging Elim*, door zowat alle leden van de Broederschap om administratieve redenen opgericht.

3. Archieven

3.1. *Bewaring en inventarisatie*

Voorlopig ontbreekt elk systematisch overzicht van het archiefmateriaal dat voor de studie van het Belgisch protestantisme kan worden aangewend. De verscheidenheid in de Belgische protestantse kerken, de complexe evolutie sinds 1839 en het belang van de bindingen met buitenlandse kerken zijn even zovele factoren die verhinderen dat een buitenstaander deze lacune zou kunnen opvullen. Wat volgt heeft dan ook een voorlopig karakter en beperkt zich tot de erkende kerken. Het rijksarchief publiceerde wel richtlijnen voor de protestantse kerkarchieven:

VAN ISTERDAEL (H.). *Richtlijnen en aanbevelingen voor het beheer van het archief van de bestuursraad en van andere archieven van protestantse gemeenten*. Brussel, 2007.

Dankzij de inlichtingen die ons door de Verenigde Protestantse Kerk in België bij monde van de rector van de Universitaire Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid werden medegedeeld, zijn we alleszins in staat te wijzen op het bestaan van het synodaal archief van de Verenigde Protestantse Kerk in België. Deze verzameling omvat de archieven van de verschillende kerkgemeenschappen die in de naoorlogse periode fuseerden. We vermelden het archief van de Bond der Protestantse Evangelische Kerken van België (1838-1957), het archief van de Protestantse Evangelische Kerk van België (1957-1969), het archief van de Belgische Jaarlijkse Conferentie van de Methodistische Kerk (1919-1969), het archief van de Protestantse Kerk van België (1969-1979), het archief van het Belgisch Evangelisch Genootschap (1837-1849), het archief van de Belgische Christelijke Zendingkerk (1849-1970), het archief van de Hervormde Kerk van België (1970-

1979) en het archief van de Stads- en Landsevangelisatie Silo (1880-1969). Enkel de Classis België van de Gereformeerde Kerken is in dit geheel dus niet vertegenwoordigd, haar archieven bevinden zich in Nederland.

De hierboven vermelde bestanden bevatten doorgaans bescheiden die uit de werkzaamheden op nationaal vlak gegroeid zijn. In de mate dat de plaatselijke gemeenten hun jaarverslagen naar het centraal bestuur toestuurden, zijn er gegevens te vinden over de lokale geschiedenis. Verder zijn er documenten die de plaats van de protestantse kerken in België in het algemeen, sociaal, cultureel en geestelijk leven belichten. Toelatingen tot raadpleging dienen schriftelijk aan de voorzitter van de synodale raad gericht waarna deze het advies inwint van de archiefcommissie van de Verenigde Protestantse Kerk in België.

Het archief van de in 1978 doorgevoerde fusie en van de daaraan voorafgaande besprekingen bevindt zich op de Universitaire Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid te Brussel. Dit archief bevat volgende onderdelen: fusiearchief (1979-1984), A. de Raaf (1979-1983), Commissie Predikambt (1979-1984). Het kan worden geraadpleegd mits een schriftelijke aanvraag bij de rector van de Faculteit.

De lokale kerken bewaren in principe zelf hun archief. Met betrekking tot deze plaatselijke archieven beschikken we over een aantal eerder summiere overzichten:

SIMON (A.). Archives de l'Eglise Evangélique de Liège, in *Inventaires d'archives*. Brussel, 1957, p. 36-39.

SIMON (A.). Union des Eglises Evangéliques de Belgique: Verviers, in *Inventaires d'archives*. Brussel, 1958, p. 48-49.

BERTIEAUX (J.). Les archives de l'Eglise protestante de Dour, in *Bulletin. Vereniging voor de Geschiedenis van het Belgisch Protestantisme*, 1980, p. 141-142.

DE RIDDER (G.). Das Archiv des evangelische Kirche in Eupen, in *Ibid.*, 1983, p. 117-123.

Volgende ontsluitingen zijn slechts in beperkte oplage verschenen:

VAN WAGENINGEN (D.). *Het kerkelijk archief. Inhoudsopgave en bijlagen*. Roesselare, 1984.

VAN WAGENINGEN (D.). *Inhoud van het kerkelijk archief van de Protestantse gemeente te Ronse, met historisch overzicht en bijlagen*. Ronse, 1989.

DE RAAF (A.). *Inventaris van het archief van de Guido de Bres-kerk van Brussel (voorheen gereformeerde kerk) over de periode 1890-1984*. Z.p., 1984.

BOK (S.). *Het kerkarchief van een protestantse gemeente behorende tot de Verenigde Protestantse Kerk in België anno 1995*. Antwerpen, onuitgegeven eindwerk Technische leergangen voor bibliotheekwezen en documentaire informatiekunde, 1995.

BLOMMAERT (W.V.). *Het archief van de Protestantse Gemeente van Maria-Horebeke*. Z.p., 1996.

TEMMERMAN (J.). *Gents Kerk Archief*. Z.p., 1996.

Voormelde werkinstrumenten kunnen worden geraadpleegd op PRODOC, het Protestants Documentatiecentrum dat gehuisvest is in de lokalen van de Universitaire Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid te Brussel. In 1987 werd dit

documentatiecentrum formeel opgericht. Het stelt zich tot doel geschreven en niet-geschreven bronnenmateriaal over het protestantisme in België te verzamelen, te bewaren en te ontsluiten.

Wat de bestanden betreft die zich buiten de kerkarchieven bevinden, kan het bestand Eglises protestantes de Bruxelles (1816-1830) in het Algemeen Rijksarchief te Brussel worden gesignaleerd. Het werd in 1953 door het Rijksarchief in Den Haag afgestaan. Dit bestand bevat de handelingen van de Grote Kerkeraad die bij KB van 16 december 1816 bij de Protestantse Gemeente te Brussel werd ingesteld. In het bestand treffen we de notulen, de correspondentie en de rekeningen aan van het Collegie van Toezicht dat bij KB van 11 december 1824 werd opgericht. Dit Collegie zag toe op de financiële administratie van de protestantse gemeenten van de Classis Brussel.

De archieven van de wereldlijke overheid kunnen eveneens worden benut. Hierbij denken we in de eerste plaats aan de archieven van het Ministerie van Justitie en de archieven van de gemeenten waar zich protestantse kerken bevinden.

Ook de buitenlandse archieven bevatten heel wat materiaal dat voor de geschiedenis van het Belgisch protestantisme kan worden aangewend. Zo dient voor de "Hollandse" periode zeker het archief van het departement voor de hervormde eredienst geraadpleegd. Dit bestand bevindt zich op het Algemeen Rijksarchief in Den Haag. Voor dezelfde periode en dit tot ca. 1839 kan worden gebruik gemaakt van het archief van de synode van de Nederlandse Hervormde Kerk. De rijke archieven van de *British and Foreign Bible Society* te Londen zijn van belang voor de studie van het Belgisch Evangelisch Genootschap en de Belgische Christelijke Zendingkerk. Aangezien de Gereformeerde Kerken in België decennia lang geïntegreerd waren in de Gereformeerde Kerken in Nederland dient ook verwezen naar het archief van deze kerkgemeenschap. Het synodale archief dat betrekking heeft op de jaren 1893-1970 bevindt zich in de gemeentelijke archiefdienst van Rotterdam. Het werd van een uitgegeven inventaris voorzien:

OKKEMA (J.C.). *Inventaris van de synodale archieven van de Gereformeerde Kerken in Nederland*. Kampen, 1975.

3.2. *Belangrijkste bronnenreeksen*

Zelfs wanneer wij ons beperken tot de kerken die sinds 1978 de Verenigde Protestantse Kerk in België vormen, kunnen wij ons onmogelijk wagen aan een gedetailleerde studie van de bronnenreeksen. De specificiteit van de kerkelijke inrichting van de betrokken kerken in de decennia voor de fusie en de fusies zelf hebben uiteraard hun invloed op de aard van het bronnenmateriaal. Liever dan ons te wagen aan ongefundeerde uitspraken, beperken wij ons goeddeels tot het overzicht van bronnenreeksen dat werd opgesteld door:

BRAEKMAN (E.-M.). *La vie protestante en Belgique (1800-1865)*, op. cit.

Zoals uit de titel blijkt, reikt dit overzicht slechts tot 1865 zodat enkel gewag wordt gemaakt van de organen van de twee belangrijke denominaties die toen bestonden (de vergaderingen van de broeders daargelaten) namelijk de Bond van de Protestantse Evangelische Kerken en de Belgische Christelijke Zendingkerk. Leggen we deze gegevens naast de statuten van de huidige Verenigde Protestantse

Kerk in België, dan stellen we vast dat op het vlak van de lokale kerk en de synode dezelfde organen worden vermeld. Hierbij maken we uiteraard abstractie van de evolutie van hun bevoegdheden.

3.2.1. *Bronnen in het lokale kerkarchief*

We vermelden de statuten en reglementen, de processen-verbaal van de kerkvergaderingen, de processen-verbaal van de vergaderingen van de consistories of kerkbesturen, de correspondentie van de consistories, de kerkrekeningen, de rekeningen van het diaconaat dat voor de weldadigheid en de sociale werken van de kerk instaat, de ledenlijsten, de doop-, trouw- en begrafenisboeken.

Wat de erkende kerken betreft, zijn er de bronnen voortspruitend uit de werking van de beheerraden. Dit zijn de protestantse tegenhangers van de kerkfabrieken (zie hoofdstuk 3). De artikels 18 en 19 van de wet van 4 maart 1870 op de kerkfabrieken stipuleerden dat de bepalingen omtrent budgetten en rekeningen ook van toepassing waren op de protestantse eredienst. Het KB van 23 februari 1871 richtte beheerraden bij een aantal protestantse kerken op, waarna de wet van 7 februari 1876 de organisatie van deze beheerraden vastlegde. Uit de werking van deze beheerraden resulteren processen-verbaal van de zittingen, budgetten, rekeningen en correspondentie met de wereldlijke overheid.

3.2.2. *Bronnen in het synodaal archief*

We vermelden de statuten en reglementen waarin we onder meer bepalingen aantreffen met betrekking tot de kerkelijke inrichting, de bevoegdheden en de werking van de verschillende organen, de aanstelling van predikanten, de betrekkingen met de overheid, enz. Merken we op dat het Belgisch protestantisme geen kerkelijk recht kent. Slechts de bundeling van de statuten en reglementen kan als een equivalent daarvan fungeren. Er zijn processen-verbaal van de synodale vergaderingen die de afgevaardigden van de lokale kerken verzamelen. Daarnaast treffen we de processen-verbaal en de correspondentie aan van het uitvoerend orgaan dat, tussen de synodale vergaderingen in, de lopende zaken afhandelt. We maken melding van de correspondentie met de wereldlijke overheid (bijvoorbeeld het ministerie dat bevoegd is voor de eredienst) evenals de correspondentie met de lokale kerken en de briefwisseling met de andere denominaties. Er kan eveneens materiaal worden teruggevonden dat op specifieke activiteiten betrekking heeft: evangelisatiearbeid, bijbelverspreiding, de oprichting van protestantse lagere scholen, de jeugdwerking, sociaal werk (weeshuizen, ziekenhuizen, bejaardenhulp, enz.), drankbestrijding, missiewerk, enz.

4. Publicaties

4.1. *Statuten en reglementen*

De statuten en reglementen van de verschillende denominaties worden doorgaans als brochure gepubliceerd.

4.2. *Processen-verbaal en verslagen*

De verslagen van de synodale vergaderingen werden in een aantal gevallen gepubliceerd. Momenteel laat de toestand van de archieven van de Verenigde Protestantse Kerk in België niet toe voor elk van de gefusioneerde kerken uit te maken welke politiek zij op dit vlak voerden. Langs het reeds geciteerde artikel van BRAEKMAN (E.-M.). *La vie protestante en Belgique (1800-1865)*, art. cit., vernemen we dat de Belgische christelijke zendingskerk haar verslagen publiceerde sedert 1839. Men vindt deze verslagen terug tot de jaren 1970. Men treft er onder meer de morele en financiële rapporten aan die door de synodale raad aan de synodale vergadering werden voorgelegd. Wat de Bond van Protestantse Evangelische Kerken betreft, vermeldt dezelfde bijdrage gepubliceerde verslagen voor de jaren 1872, 1900-1909 en 1914. Het Synodaal Evangelisatiecomité zou in de jaren 1873-1908 eveneens zijn rapporten hebben uitgegeven.

4.3. *Jaarboeken*

We signaleren het onregelmatig verschijnende:

Jaarboek der Evangelische Kerken in België. Annuaire des Eglises Protestantes en Belgique. Antwerpen, 1947, 1950, 1954, 1963, 1966, 1972.

Dit jaarboek betreft zowel de erkende als vrije kerken. Het biedt een overzicht van de verschillende kerkgemeenschappen, van de lokale kerken en evangelisatieposten evenals van de protestantse scholen en diverse protestantse verenigingen en instellingen.

4.4. *Periodieke publicaties*

Ook op het vlak van de periodieke publicaties laat de ordening van het materiaal nog niet toe voor elke kerkgemeenschap volledige en exacte lijsten op te stellen. Zie ook de persrepertoria in het hoofdstuk over de geschreven pers.

BELGISCHE CHRISTELIJKE ZENDINGSKERK / HERVORMDE KERK VAN BELGIË

Le Glaneur missionnaire. Brussel, 1844-1864.

In 1858 overgenomen als supplement op *Le Chrétien belge*. Dit tijdschrift vormde in de eerste plaats een missioneringsblad doch gaandeweg werd meer plaats ingeruimd voor Belgisch nieuws.

Le Chrétien belge. Brussel, 1850-1932.

In 1870 werd dit tijdschrift gedurende een jaar vervangen door *Le Semeur*.

La Revue protestante belge. Brussel, 1933-1940.

Paix et Liberté. Brussel, 1891-1983.

BOND DER PROTESTANTSE EVANGELISCHE KERKEN VAN BELGIË

Union. Brussel, 1850-1866.

Union protestante de la foi chrétienne avec la liberté en Belgique. Brussel, 1867-1869.

STADS- EN LANDSEVANGELISATIE VERENIGING SILO

Het Christelijk Volksblad. Brussel, 1871-1960.

De Stem. Brussel, 1960-1989.

Sinds 1979 vormde dit blad het orgaan van de Verenigde Protestantse Kerk in België.

GEREFORMEERDE KERKEN IN BELGIË

De Open Poort. Boechout, 1920-.

Verschijnt nog steeds maar nu als een publicatie van de Verenigde Protestantse Kerk in België.

VERENIGDE PROTESTANTSE KERK IN BELGIË

Info. Bulletin d'information de l'EPUB. Brussel, 1978-2002. Werd vanaf januari 2003: *Mosaïque. Mensuel protestant belge, Eglise protestante unie de Belgique*.

Info. Informatieblad van de Verenigde Protestantse Kerk in België. Brussel, 1978-2004. Werd vanaf september 2004: *Kerkmozaïek, Maandblad van de Verenigde Protestantse Kerk in België*.

UNIVERSITAIRE FACULTEIT VOOR PROTESTANTSE GODGELEERDHEID

Veritatem in Caritate. Brussel, 1954-1964.

Ad Veritatem. Brussel, 1983-1998.

In Caritate. Brussel, 1992-.

Analecta Bruxellensia. Jaarboek van de Universitaire Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid te Brussel. Brussel, 1996-.

VERENIGING VOOR DE GESCHIEDENIS VAN HET BELGISCH PROTESTANTISME

Bulletin. Vereniging voor de Geschiedenis van het Belgisch Protestantisme. Bulletin.

Société d'Histoire du Protestantisme belge. Brussel, 1904-1987.

Bulletin. Société Royale d'Histoire du Protestantisme belge. Brussel, 1988-.

Zie ook de publicaties van deze vereniging als “documenten” of als “historische studies”.

PROTESTANTS DOCUMENTATIECENTRUM (PRODOC)

Belgische Protestantse Biografieën (BPB). Brussel, 1987-.

Losbladige mappen waarin biografieën worden opgenomen van voorgangers en gemeenteleden die van belang waren voor het Belgische protestantisme. Daarnaast worden diverse lijsten gepubliceerd, bijvoorbeeld van predikanten, de inhoud van doop-, huwelijks- en begrafenisregisters, ledenlijsten van kerken, enz. Sinds 1987 wordt jaarlijks een overzicht van bijdragen opgenomen die relevant zijn voor de geschiedenis van het protestantisme in België. Index op persoonsnamen.

INTERKERKELIJKE BLADEN

De Kruisbanier. Berchem, 1945-.

Le Messager évangélique. Flavion, 1937-.

LEGER DES HEILS

Cri de Guerre. Brussel, 1930-.

Strijdkreet. Brussel, 1937-.

4.5. Gelegenheidsuitgaven

ANDRY (J.B.L.). *Histoire du Synode de l'Union des Eglises Evangéliques Protestantes de Belgique 1839-1889*. Brussel, 1889.

BOUDIN (H.R.). *Synodaal gedenboek van de Verenigde Protestantse Kerk in België - Mémorial synodal de l'Eglise Protestante Unie de Belgique 1839-1992*. Brussel, 1992.

Célébration du jubilé cinquanteenaire du Synode. Brussel, 1890.

Histoire des trente premières années de la Société Evangélique ou Eglise Chrétienne Missionnaire Belge. Brussel, 1875.

Cinquanteenaire de la Société Evangélique ou ECMB (1837-1887). Brussel, 1887.

En souvenir du 75e anniversaire de la Société Evangélique Belge 1837-1912. Brussel, z.j.

DEDYÉ (R.). *Een eeuw evangelisatie 1837-1937*. Brussel, z.j.

LAAN (C.L.). *Ons zilveren jubileum*. Brussel, 1905.

Na 25 jaren. Gedenboek van de Stadsevangelisatie in Brussel en omstreken. Brussel, 1906.

CHRISPEELS (J.). *Na 50 jaren 1874-10 mei 1924*. Brussel, 1925.

Heeft betrekking op Silo.

VAN GRIETHUYSEN (W.A.). *Een gouden jubileum, 1883 - 3 mei 1933, een mijlpaal in de geschiedenis der Stads- en landsevangelisatie in Brussel en Vlaamsch-België*. Brussel, 1933.

DE RAAF (A.). *1883-1983. Een eeuw Silo*. Utrecht, 1983.

Analecta theologiae facultatis Bruxellensis 1950-1975. Brussel, 1976.

Analecta theologiae facultatis Bruxellensis II. 1976-1985. Brussel, 1988.

VERLINDEN (J.). *Histoire de l'Eglise de Paturâges*. Brussel, 1982.

VAN WAGENINGEN (D.). *Omdat Hij ons het woord der verzoening heeft toevertrouwd. 25-jarige partnerjubileum der Evangelische Gemeente Solingen-Dorp en de Protestantse Kerk te Ronse*. Ronse, 1987.

LIAGRE (G.). *Het licht op de kandelaar. De geschiedenis van de protestantse kerk in Geraardsbergen 1850-1980*. Geraardsbergen, 1988.

VAN WAGENINGEN (D.). *Gedenk de dagen. Geschiedenis van de Protestantse kerk te Ronse. Deel 1: 1888-1908. Deel 2: 1908-1939*. Ronse, 1988 en 1992.

DE RAAF (A.). *100 jaar Bethlehem 1889-1989*. Brussel, 1989.

SCHELDEMAN (G.). *Hand in hand. Menen-Willich 1967-1992*. Menen, 1993.

DE JONGE (J.A.). *De Geuzenhoek te Horebeke van geslacht tot geslacht*. Horebeke, 1993.

BRAEKMAN (E.-M.). *Un siècle de vie protestante à Anvers*. Brussel, 1993.

DE RAAF (A.). *Bewaar het pand. Een eeuw Protestantse kerk aan de Bexstraat te Antwerpen*. Antwerpen, 1993.

BRAEKMAN (E.-M.). *Histoire de l'Eglise protestante de Liège*. Luik, 1993.

DE RAAF (A.). *Guido de Bies-kerk van Brussel (voorheen Gereformeerde Kerk). Historisch overzicht 1894-1994*. Brussel, 1994.

- FUITE (S.H.). *In een straat genaamd de rechte. Geschiedenis van de protestantse kerkgemeenschap Mechelen-Noord 1844-1994*. Mechelen, 1994.
- BLOMMAERT (W.V.). *De Geuzenhoek te Horebeke. De oude Kerk (1795-1995)*. Horebeke, 1995.
- BLOMMAERT (W.V.). *De Geuzenhoek te Horebeke. "Uit het archief" 1780-1950*. Brussel, 1998.
- KAMPMANN (H.), STEINMAN (H.-G.). *Zeit in België. Eine Chronik der Deutschsprachigen Evangelischen Gemeinde in Belgien*. Leverkusen, 1995.
- LIAGRE (G.), ed. *Tussen behouden en vernieuwen. Entre préserver et renouveler. 25 jaar VPKB. Schetsen en studies aangeboden aan ds. D. Vanescote. 25 ans EPUB. Etudes offertes au pasteur D. Vanescote*. Brussel, 2005.
- MUSEMAKWELI (E.), BLOMMAERT (L.), WILLEMS (W.O.R.). *EPR – Eglise Presbytérienne du Rwanda. 1907-2007. Centième anniversaire*. Brussel, 2007.
- ROOZE (E.). *Evangelische kerk Boechout. 1955-1995*. Boechout, 1995.
- SMET (J.). *Verviers, passé présent. Une communauté protestante: rue Laoureux 1849-2005*. Brussel, 2005.
- TEMMERMAN (J.). *Van Reveil tot Liberaal protestantisme. Geschiedenis van de Protestantse Brabanddamkerk te Gent tijdens de 19e eeuw*. Brussel, 1996.

We signaleren dat de bibliotheek van de Universitaire Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid door studenten en vorsers kan worden bezocht. Het archief van de Verenigde Protestantse Kerk in België herbergt publicaties (onder meer verslagen en tijdschriften) uitgaande van de verschillende protestantse kerken. De Faculteit is aanwezig op het internet: www.protestanet.be/VPKB/faculteit.htm.

